

Niveaus (5)

LT1 BEGINNER

Descriptoren ↓

LT2 GEVORDERDE

Descriptoren ↓

LT3 BEGINNEND PROFESSIONAL

Descriptoren ↓

LT4 PROFESSIONAL

Descriptoren ↓

LT5 EXPERT

Descriptoren ↓

Competenties (8)

1. Transfercompetentie

De transfercompetentie bestaat uit de kennis, vaardigheden en de attitude die nodig zijn om teksten op een vereist niveau te vertalen in de moedertaal resp. de belangrijkste taal. Ze omvat het vermogen om problemen van tekstbegrip en tekstproductie te herkennen en het vermogen om deze problemen op een gepaste manier op te lossen en voor het uiteindelijke resultaat in te staan.

begrip bronteksten	kan bronteksten begrijpen	kan literaire bronteksten begrijpen	kan literaire bronteksten in detail begrijpen	
identificatie van vertaalproblemen	kan vertaalproblemen identificeren	kan literaire vertaalprobleem identificeren	kan literaire vertaalproblemen op verschillende manieren oplossen	
kennis van vertaalstrategieën	kent verschillende vertaalstrategieën	kan (de implicaties van) vertaalstrategieën doorzien		
toepassing van vertaalstrategieën		kan geschikte vertaalstrategie bepalen	kan (verschillende) vertaalstrategieën bewust inzetten	
productie doelteksten	kan een doelttekst produceren	kan een literaire doelttekst produceren	kan literaire doelttekst produceren op publicabel niveau	
verantwoording van de vertaling		kan individuele keuzes en beslissingen verantwoorden		kan haar/zijn vertaling als geheel verantwoorden
vertaalopvatting		kan onderscheiden tussen verschillende vertaalopvattingen	kan haar/zijn vertaalopvatting benoemen	kan een vertaalopvatting selecteren
literaire creativiteit			ontwikkelt de vaardigheid om oplossingen te vinden en keuzes te maken buiten aangeleerde procedures en methoden	kan over haar/zijn vertaalopvatting reflecteren in een voorwoord of commentaar bij een vertaling
				kan oplossingen vinden en keuzes maken buiten aangeleerde procedures en methoden
				optimale creatieve vaardigheid

2. Talige competentie

Talige competentie verwijst naar grammaticale, stilistische en pragmatische beheersing van de brontaal en de doeltaal in het bijzonder op het gebied van lezen en schrijven

brontaalcompetentie	ERK B2 voor lezen	ERK C1 voor lezen		
doeltaalcompetentie	ERK C1 voor lezen en schrijven	ERK C2 voor lezen en schrijven		
literaire taal	kan (kenmerken van) literaire taal herkennen	kan literaire stijlen toepassen	kan een passende literaire stijl hanteren	beheerst verschillende soorten literaire stijl optimaal
taalvariatie	kan taalvarianten herkennen	kan taalvarianten toepassen	kan een passende taalvariant hanteren	

3. Tekstuele competentie

De kennis van literaire genres en stijlen en het vermogen om die kennis toe te passen bij de analyse van bronteksten en de productie van doeltteksten.

tekstanalytische vaardigheden	kan bronteksten analyseren	kan literaire bronteksten analyseren	kan vertaalrelevante analyse maken van een literair tekst	
kennis literaire genres	kent genretradities in de broncultuur	kent genretradities in de broncultuur	kan omgaan met specifieke genres en teksttypes	specialiseert zich in minimaal één genre
kennis van stilistische kenmerken van een brontekst		kan stilistische kenmerken van een brontekst herkennen	kan verschillende stilistische kenmerken evalueren	
toepassing van literaire technieken		kan creatief omgaan met specifieke uitdagingen	kan literaire technieken toepassen	kan complexe literaire technieken toepassen
productie van doeltteksten met stilistische bijzonderheden		kan een doelttekst produceren in een bepaalde stijl	kan op een creatieve manier oplossingen vinden en keuzes maken	kan doeltteksten produceren in verschillende stijlen
redactionele vaardigheden		kan eigen tekst redigeren	kan teksten redigeren op een publicabel niveau	kan teksten persklaar maken

4. Heuristische competentie

Het vermogen om op een efficiënte manier de talige en thematische kennis te verzamelen die nodig is om een brontekst te begrijpen en een doelttekst te produceren; het vermogen naslagwerken en digitale informatiebronnen efficiënt te gebruiken; het vermogen tekstkritiek te beoefenen, tussen verschillende tekststijlen te differentiëren en de consequenties voor de productie van een doelttekst in te zien.

vermogen om te zoeken naar referentiemateriaal	kan referentiemateriaal vinden	kan specialistisch referentiemateriaal vinden		
vermogen om te zoeken op het internet	kent digitale tools	kan digitale tools gebruiken		
vermogen om referentiemateriaal te gebruiken	kan digitale zoekstrategieën toepassen	kan digitale zoekstrategieën vertaalrelevant toepassen		
vermogen om bronteksten te documenteren		kan referentiemateriaal gebruiken	kan referentiemateriaal vertaalrelevant inzetten	
vermogen om te differentiëren tussen tekststijlen		kan onderscheiden tussen tekststijlen	kan met tekststijlen vertaalrelevant omgaan	
gebruik van kritische apparaten		kan kritische apparaten gebruiken		

5. Literair-culturele competentie

Het vermogen om kennis van de bron- en doelcultuur in te zetten bij het maken van literaire vertalingen. De term omvat ook het vermogen om om te gaan met culturele verschillen en het vermogen om teksten te onderscheiden naar literaire stroming, school, periode en stijl.

situering van de brontekst	kan een brontekst plaatsen in de broncultuur	kent een aantal literaire tradities in de broncultuur	kent literaire tradities in broncultuur goed	
situering van de doelttekst		ontwikkelt het vermogen om een doelttekst te situeren in het literaire bestel van de doelcultuur	kan eigen vertaling situeren in de doelcultuur	kent literaire tradities van de doelcultuur
begrip van cultuurspecifieke elementen	kan cultuurspecifieke elementen herkennen	kan cultuurspecifieke elementen vertaalrelevant herkennen	kan cultuurspecifieke elementen effectief inzetten	
interculturele vaardigheden	kan verschillen tussen bron- en doelcultuur herkennen		kan effectief omgaan met verschillen tussen bron- en doelcultuur	
intertekstuele vaardigheden		kan intertekstuele referenties herkennen	kan effectief omgaan met intertekstuele referenties	

6. Professionele competentie

Het vermogen kennis te vergaren over het beroepsveld en een attitude te ontwikkelen die daarbij past of verwacht wordt.

kennis van vakverenigingen			kent vakverenigingen	
kennis van uitgevers		heeft globale kennis van het uitgeversveld	kent uitgevers van literaire vertalingen	kent fondsen van uitgevers
kennis van literaire fondsen		is bekend met literaire fondsen	kan beroep doen op literaire fondsen	
kennis van financiële en juridische aspecten		heeft globale kennis van financiële en ethische aspecten van het vak	kent financiële, ethische en juridische aspecten van het vak	
kennis van heersende vertaalopvattingen	kent literaire kritiek in de broncultuur	kent vormen en tradities van vertaalkritiek in de doelcultuur	kan het vertaaldebat volgen	neemt deel aan het vertaaldebat
netwerkvaardigheden		kan netwerkactiviteiten opzetten	kan aan een netwerk deelnemen en de voordelen ervan benutten	beschikt over een relevant netwerk
didactische vaardigheden			beschikt over elementaire didactische vaardigheden	beschikt over goede didactische vaardigheden
verdere opleiding			neemt opriscursussen	
vaardigheden op gebied ondernemerschap		vermogen om deadlines te halen	beschikt over ondernemerskwaliteiten	kan handelen als cultureel ondernemer
professionele vaardigheden			kan haar/zijn werk organiseren	kan vertaalopdrachten verwerven en parateksten schrijven

7. Evaluatieve competentie

Het vermogen om vertalingen, vertalers en het vertaalproces naar waarde te schatten en te evalueren.

evaluatieve vaardigheden		kan kwaliteit anderszins vertaling inschatten	kan kwaliteit anderszins vertaling beoordelen	kan vertalingen systematisch beoordelen	kan gemaakte vertaalkeuzes verantwoorden
selectie beoordelingsmethoden			kent vormen van beoordeling	kan passende vormen van beoordeling selecteren	kan passende vormen van beoordeling inzetten
vergelijking van vertalingen	kan verschillen tussen vertalingen zien	kan verschillen tussen vertalingen van dezelfde tekst interpreteren	kan verschillen tussen vertalingen evalueren	kan vertaalkritiek uitoefenen	
beoordeling van vertaalvaardigheid			ontwikkelt het vermogen om vertaalvaardigheid te beoordelen	kan het niveau van de vertaler inschatten	kan vertaalexpertise doorgeven
zelfreflecterend vermogen			kan een inschatting maken van haar/zijn literaire vertaalvaardigheid		kan haar/zijn eigen competentieniveau optimaal inschatten

8. Onderzoekscompetentie

Onderzoekscompetentie is het vermogen om methodisch onderzoek te doen naar vertalingen.

onderzoeksmethoden		kan onderzoeksmethoden toepassen			
kennis van vertaaltechnieken		kan vertaaltechnieken onderscheiden en benoemen			
kennis van vertaaltheorieën		kent verschillende vertaaltheorieën			
academische vaardigheden		kan vertalingen analyseren op een academisch niveau			
grondige kennis van vertaalwetenschappelijke scholen		kent verschillende vertaalwetenschappelijke scholen	begint bijdragen te leveren aan het vertaalwetenschappelijke debat	heeft een stem in het vertaalwetenschappelijke debat	vernieuwt het vertaalwetenschappelijke debat

Inleiding

Niemand wordt van de ene op de andere dag literair vertaler. Veelal gaan jaren van scholing en rijping vooraf aan de beoefening van het vak. Je moet verschillende soorten kennis vergaren, allerlei inzichten verwerven, je methoden en technieken eigen maken en leren hoe je die moet toepassen. Een attitude ontwikkelen die je in staat stelt om vol te houden en je idealen na te streven, maakt deel uit van het rijpingsproces. Uiteraard bewandelt ieder in zijn of haar carrière een eigen pad: zo veel vertalers, zo veel zinnen.

Er leiden veel wegen naar het vak van literair vertaler en ze zijn heel grillig. Even divers zijn de omstandigheden waarin vertalers hun vak leren en de opleidingsmodellen voor literair vertalers, vooral in Europa, waar lange tradities van vertalen bestaan, maar waar elk land zijn eigen onderwijssysteem kent. Sommige vertalers volgen de min of meer officiële weg en leren een vreemde taal en het vertalen uit of in hun moedertaal aan de universiteit. Andere vertalers leren de kneepjes van het vak elders. Vraag een aantal literaire vertalers welke kennis en vaardigheden nodig zijn om een boek te kunnen vertalen, en ieder van hen zal een ander antwoord te geven. Over één ding zijn allen het eens: om het vak goed te kunnen uitoefenen moet je over veel verschillende vaardigheden beschikken.

Verskillende wegen

Het landschap van de opleiding van literair vertalers in Europa is snel aan het veranderen. Er worden steeds meer initiatieven ontplooid, zowel in de academische als in de niet-academische sector: workshops, cursussen, zomerscholen, langlopende programma's, bachelor- en masteropleidingen literair vertalen. Ongetwijfeld zal dit in de toekomst leiden tot beter uitgeruste, beter geïnstrueerde en beter opgeleide vertalers. De PETRA-E Leerlijn is ook bedoeld om de traditionele grenzen tussen het academische en niet-academische, tussen theorie en praktijk te slechten. Vanuit een breder perspectief zijn de te verwerven competenties hetzelfde voor alle vertalers in Europa; de wegen en de middelen om ze te verwerven zijn, in aard en qua traditie, anders.

Als er één woord zou zijn om de carrière van een literair vertaler te beschrijven, dan is dat 'onvoorspelbaar'. Er zijn weinig vertalers die al in de school- of collegebanken – waar ze doorgaans een talenopleiding volgen – aan het vertalen slaan. Sommigen ontdekken hun interesse (of zelfs talenten) pas veel later. Dan begint de zoektocht naar een passende opleiding, waarvoor vandaag de dag gelukkig een steeds uitgebreider aanbod bestaat.

Een analytisch model als de Leerlijn kan uiteraard geen recht doen aan de individuele carrières van literaire vertalers, maar kan wel helpen om een overzicht te creëren, zowel voor de vertaler als voor de aanbieders van opleidingen en cursussen. De Leerlijn is niet bedoeld als een monolithisch, one-size-fits-all-model, maar wil zo veel diversiteit in

Een kader met een open structuur

Over welke vaardigheden een literair vertaler precies moet beschikken was nog nooit systematisch in kaart gebracht, laat staan de manieren waarop deze vaardigheden kunnen worden ontwikkeld of doorgegeven. Dit was de doelstelling van het PETRA-E Referentiekader voor de opleiding & deskundigheidsbevordering van literair vertalers, in het kort de PETRA-E Leerlijn Literair Vertalen.

Het doel hiervan was zowel opleiders als vertalers meer inzicht te geven in het leer- en professionaliseringsproces.

De Leerlijn geeft opleiders een handvat om hun programma's op maat in te richten; universiteiten, scholen en literaire instanties als fondsen of vertalersorganisaties kunnen de Leerlijn als referentiekader gebruiken. De Leerlijn biedt vertalers een instrument om een inschatting te maken van hun eigen niveau met het oog op gerichte verdere professionalisering. Een betere inschatting van de eigen competenties geeft vertalers bovendien argumenten in handen bij onderhandelingen met opdrachtgevers over betaling, deadlines en andere voorwaarden voor vertaalopdrachten. Belangrijk om op te merken is wel dat de Leerlijn mogelijkheden aangeeft, geen vereisten. Ze is niet bedoeld om normen op te leggen aan vertalers, standaardisatie is niet het oogmerk.

De PETRA-E Leerlijn Literair Vertalen heeft een open, gevarieerde en gelaagde structuur waarin ruimte is voor verschillende, soms zelfs uiteenlopende

meningen over hoe je een literair vertaler kunt worden. De in de Leerlijn genoemde competenties zijn uitdrukkelijk niet bedoeld als toelatings- of uitsluitingsgrond voor de uitoefening van het beroep. Tot slot maakt de Leerlijn de complexiteit van het vertalen inzichtelijk, waarmee nogmaals onderstreept wordt dat het beroep een hogere status verdient.

Een analytisch model

De PETRA-E Leerlijn bevat een competentiemodel, een leerlijn en (impliciet) kwalificatiecriteria voor situaties waarin competenties moeten worden getest. Als competentiemodel is het een opsomming van de competenties – dat wil zeggen kennis, vaardigheden en attitudes – waarover iemand moet beschikken om een literair vertaler te worden genoemd. Als leerlijn laat het model de stappen en niveaus zien voor het verwerven van die competenties. De PETRA-E Leerlijn onderscheidt vijf niveaus: een beginnersniveau, een gevorderd niveau waarin een startcompetentie wordt behaald, een beginnend professioneel niveau, een professioneel niveau en het niveau van de expert (in het kort LT1 tot en met LT5).

Hoewel de stadia die vertaalstudenten moeten afleggen om professionele literaire vertalers te worden van land tot land kunnen variëren – evenals misschien het precieze competentieniveau dat in elk van deze fasen vereist wordt – wordt niveau LT1 doorgaans bereikt op bachelor niveau of een equivalent daarvan.

Hoewel het inleidende vreemde-talenonderwijs, waar de basis wordt gelegd, normaliter onderwezen

heeft niet alle competenties nodig. Tegelijkertijd kunnen in een gegeven situatie en bij een specifieke vertaalopdracht bepaalde subcompetenties belangrijker zijn dan andere. De Leerlijn maakt geen onderscheid tussen kerncompetenties en optionele competenties. Uiteindelijk zijn alle competenties optioneel, tot een individuele vertaler, een opleidingsinstituut of een beleidsorgaan beslist om de opties om te zetten in regels.

Standaardisatie is niet het doel, integendeel, het gaat erom op een open manier te discussiëren over de kwaliteiten van literair vertalers door hun competenties te beschrijven in een analytisch model.

De PETRA-E Leerlijn dient met andere woorden meerdere doelen, de belangrijkste doelgroepen zijn vertalers en instellingen die programma's in literair vertalen aanbieden. Voor studenten is de Leerlijn een bruikbaar didactisch hulpmiddel om hun niveau van bekwaamheid te bepalen en hun studieprogramma te plannen; met de Leerlijn zijn zij in staat om hiaten op te sporen in hun expertise en te bepalen wat zij moeten ondernemen om deze te vullen. Professionele vertalers kunnen de Leerlijn gebruiken om te bepalen wat voor soort literair vertaler zij willen zijn: een meer praktische vertaler, een reflecterend soort vertaler die bereid is haar of zijn expertise door te geven, een vertaler die schrijft over haar of zijn vak etc.

Opleidingsinstituten kunnen de Leerlijn gebruiken als een instrument om het niveau van de programma's die zij aanbieden te definiëren en hun curricula te ontwerpen – dat wil zeggen de inhoud van de cursussen, de verdeling van de competenties over het cursusaanbod etc. – of het nu gaat om korte of meerjarige opleidingsprogramma's. Hoewel

wordt op de middelbare school, start de opleiding c.q. deskundigheidsbevordering van literair vertalers met vertaalcursussen die onderdeel zijn van bachelorprogramma's. Tot het andere eind van het spectrum behoort het vermogen om kennis en vaardigheden (en wat dies meer zij) over te dragen, tot het expertniveau LT5. Idealiter zal een deskundige literair vertaler alle competenties combineren en inzetten om een optimaal resultaat te bereiken, maar dit is niet voor alle literaire vertalers relevant, en ook niet noodzakelijk het uiteindelijke doel van elke vertaler. (Bovendien wordt van een opleider verwacht dat hij over didactische vaardigheden beschikt die kunnen verschillen van zijn kwaliteiten als vertaler).

Universitaire programma's, waarvoor in toenemende mate verwacht wordt dat de te bereiken competenties expliciet beschreven zijn, zullen zich zelf weerspiegeld zien in de niveaus LT1 en LT2. De professionalisering van de literair vertaler begint bij de niveaus LT3. Het referentiekader laat zien dat een vertaler vanaf niveau LT3 verdere opleiding en training, normaliter verweven met de ervaring die zij of hij opdoet in het professionele veld, nodig heeft. Hoe hoger het niveau, des te minder beschrijvingen van de competenties; in elk volgend niveau zijn de competenties van voorgaande niveaus inbegrepen. Bovendien kunnen vertalers in de ene competentie op een ander niveau opereren, dan in de andere.

Het referentiekader is bedoeld als analytisch instrument, dat wil zeggen dat het niet één enkele, allesomvattende 'literaire vertaalcompetentie'

niet ontwikkeld als een beleidsinstrument, maakt de PETRA-E Leerlijn het ook mogelijk om de programma's van de verschillende instituten in heel Europa te vergelijken.

Vooruitzichten

Het PETRA-E Framework zal worden gepubliceerd in een gedrukte versie in 8 talen en op de PETRA-E website. Uiteindelijk zal de website extra materiaal bevatten – voorbeelden, referenties, cursusmodellen, toetsen etc. De verdere ontwikkeling van de website kan het doel zijn van een toekomstig project.

Het referentiekader zal expertise op het gebied van de opleiding en training van literair vertalers bijeenbrengen en uitbreiden. In dat opzicht zal het wel altijd een work-in-progress blijven en dus een uitnodiging aan alle betrokkenen in de professionele ontwikkeling, het onderwijs en de opleiding van literair vertalers om er verder en dieper over na te denken. Als de Leerlijn erin slaagt de samenwerking tussen de verschillende Europese programma's en opleidingen te vergroten, waardoor het netwerk rond opleiding en training op het gebied van de literaire vertaling versterkt wordt, dan wordt daarmee een belangrijke bijdrage geleverd aan de voorwaarden om te komen tot een bloeiende Europese vertaalcultuur.

wil beschrijven In plaats daarvan wordt een hele reeks vaardigheden onderscheiden. 'Competentie' verwijst naar 'het bewezen vermogen om kennis en vaardigheden toe te passen'¹: alles wat een literair vertaler in staat is te doen. Dit houdt niet alleen kennis en vaardigheden in: ook attitude speelt een essentiële rol. Een competentie is met andere woorden een combinatie van kennis, vaardigheden en attitude. In dit opzicht staat de PETRA-E Leerlijn open voor verandering: nieuwe subcompetenties kunnen worden toegevoegd aan de bestaande als ze noodzakelijk blijken voor een bepaald competentieprofiel. Of een competentie wordt gezien als kerncompetentie of als bijkomende vaardigheid hangt af van de institutionele setting waarin ze wordt ingezet en van de ideeën over wat van een literair vertaler vereist wordt.

Descriptoren worden gebruikt om de competenties van de verschillende niveaus te definiëren. Deze descriptoren omvatten alles wat een literair vertaler op een bepaald niveau zou moeten weten en (kunnen) doen. Hoe specifiek de beschrijvingen, hoe makkelijker het is om ze in praktijk te brengen. Het aantal descriptoren is tot een minimum beperkt, ook om eventuele beoordelingen te vereenvoudigen. Het PETRA-E Framework onderscheidt acht subcompetenties die samen de algemene competentie van een literair vertaler bepalen. De verschillende subcompetenties worden op hun beurt gedefinieerd door middel van descriptoren, dat wil zeggen de elementen waaruit een subcompetentie bestaat.

¹ Cf. CEN (2006). EN 15038. Translation Services – Service Requirements, p. 5.

Colofon

© 2016-2017 PETRA-E Network (www.petra-education.eu)

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op andere wijze zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbenden.

All the materials on this website are protected by internationally recognized laws of copyright and intellectual property.
Contact: petra-e@taalunie.org

